

fotografií utrpení a války, mají obecnější platnost, související především s proměnami společnosti následkem stále sílícího a neuniknutelného vlivu množících se vizuálních vjemů. Na straně druhé lze esej číst také jako důležitý příspěvek k sociologii moderní války.

Michal Kotík

Martha A. Pollak: *Cities at War in Early Modern Europe*. New York a Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 370 stran.

Formování absolutistických států v Evropě nepochybně patří k významným tématům historické sociologie. Jedním ze zkoumaných vývojových procesů, které k němu přispěly, je – alespoň podle již několika generací převážně anglosaských vojenských historiků – také proces vojenské revoluce, spojovaný především se jmény Michaela Robertse, Geoffreye Parkera, Clifforda Rogerse nebo Jeremyho Blacka. Sinisa Maleševic jej v *Sociology of War and Violence* [2010] charakterizuje jako „celý zástup technologických, strategických a taktických změn“, významný faktor pro „institucionální počátky raného novověku“ [Maleševic 2010, zejm. s. 109–117]. Proces vojenské revoluce reflektuje také Michael Mann, který mu v *The Sources of Social Power* [1. díl, 1986] připisuje význačný „dlouhotrvající kumulativní efekt“, akcelerující a podmiňující centralizační tendence rané novověkých států na pozadí enormního kvantitativního růstu armád a průběžného kapitálově náročného technologického pokroku v oblasti vojenství, vyžadujícího „centralizovanou řádně fungující administrativu a správu kapitálu, schopnou soustředit zdroje daného území“. [Mann 1986, zejm. s. 453–458].

Tak Michael Roberts jako kauzální faktor, spouštějící vývojový proces vojenské revoluce, označil nástup palných zbraní na střelný prach a zásadní taktické změny v pozemním vojsku, koncipované zejména Mořicem Nasavským. Další generace autorů však v osobě Geoffreye Parkera, následně Robertsovu tezi výrazně revidovala a jako hlavní kauzální faktor označila vznik a celoevropské rozšíření zcela nového typu fortifikace, jmenovitě bastionových pevností, označované dobově podle země původu jako *trace italienne*. Ty vyžadovaly tolik zdrojů, technologie a času ke svému dobytí, že v oblastech, kde převažovaly, výrazně zhouply pomyslné kyvadlo poměru útoku a obrany a do značné míry proměnily válku na série obléhacích tažení.

Argumentace historiků, zabývajících se procesem vojenské revoluce, klade důraz na víceméně lineární proces rozšiřování *trace italienne* ve smyslu reflektované vojenské efektivity. Profesorka Martha A. Pollak ve své zásadní práci *Cities in War in Early Modern Europe*, vydané nakladatelstvím Cambridge University Press v minulém roce, nicméně přináší jiný pohled, zdůrazňující významnou roli vojenského urbanismu jako reprezentace centralizující a absolutizující se moci.

Martha A. Pollak působí jako profesorka dějin architektury na University of Illinois v Chicagu a mezi její význačné práce patří například studie o formování Turína jako hlavního města savojského vévodství: *Turin 1564–1680. Urban Design, Military culture and the Creation of the Absolutist Capital* [1991].

Uvedená publikace *Cities at War in Early Modern Europe* je obsáhlá, velmi vhodně i bohatě ilustrovaná práce, přehledně rozdělená do pěti kapitol. Zabývá se sice primárně vojenským urbanismem, ale názorně nabízí představu o tom, jak

a proč se po raně novověké Evropě šířily pevnosti stylu *trace italienne* ve smyslu doplňování teze o racionálních úvahách o vojenské efektivitě.

První kapitola, *The Geometry of Power: pentagonal citadels and the emergence of military urbanism*, nastiňuje vznik a evropské šíření paradigmatické formy bastionového opevnění, pětiboké citadely, vetknuté do starého nebo modernizujícího se opevnění. Nové monumentálně komponované bastionové citadely nejen odstraňovaly antropomorfní hlediska, typická pro renesanci, ale vůbec poprvé jasně separovaly obyvatele měst od vojenských posádek, neboť se v nich objevila instituce kasáren, posilující disciplinační proces v ozbrojených silách. První objekt tohoto druhu v Evropě, turínská citadela, vyprojektovaná Francescem Paciottem z Urbina, byla rychle replikována v Antverpách ve Španělském Nizozemí i na jiných místech a stala se široce napodobovaným vzorem a „magnetem pro cestující vojenské experty ještě před svým dokončením“ (s. 15).

Dále Martha A. Pollak rozebírá, jak se citadely, napodobující Paciottův model, staly idealizovanou normou a reprezentací vladařské moci, symbolem jistoty a postulované nedobytnosti. Sleduje genezi jejich projektu a také přesah pentagonální pevnostní formy do reprezentativní panovnícké „civilní“ architektury, patrně nejlépe zosobněné v projektu vily Caprarola, zadaném kardinálem Alessandrem Farnese. Pentagonální citadela „se stala de rigueur pro jakéhokoli panovníka, aspirujícího na hru mezinárodní politiky“ (s. 39). Historicky nejznámější se pentagonální bastionová citadela, směřující pacifikaci dobytého města a reprezentaci absolutizující panovnícké moci, stala ve Španělském Nizozemí, konkrétně Flandrech, do kterých se opíraly ambice Ludvíka XIV. Zde převzal Paciottovo dědictví Sebastien Le

Prestre, maršál Vauban a citadely v Lille, Arrasu nebo Štrasburku jsou dalším příkladem procesu, který Martha A. Pollak velmi podrobně dokumentuje.

Inovativní vojenská architektura se šířila pomocí funkce reprezentace moci a široce rozvinuté novátorské grafické reprezentace, která se stala běžnou v kosmopolitním podniku raně novověkého vojenského inženýrství, což Pollak zkoumá v druhé kapitole. Vojenské fortifikační spisy byly vydávány pod pečlivou patronací vládců a vojenští inženýři, architekti a ilustrátoři získávali „vlivné a formativní pozice na dvoře“ Ludvíka XIV. (s. 99).

Pevnostní válečnictví, které podle teoretiků procesu vojenské revoluce dominovalo v klíčových evropských regionech až do poloviny 18. století, bylo doprovázeno i „válkou vojenských obrazů“ (třetí kapitola) a Pollak tu sleduje genezi a rozvoj zobrazování obléhacích plánů a schémat, jako významného ikonografického historického pramenu. Připomeňme jen Suttingerovu rytinu inženýrského pohledu na turecké obléhací práce před Vídní roku 1683 (s. 117) nebo stejně pramenně významné rytiny obléhání La Rochelle a Candie.

Militární urbanismus jako demiurg ranně novověkého městského prostoru, a to nejen v případě ideálních pevnostních měst jako Palmanovy nebo Neuf-Brisachu, je předmětem předposlední kapitoly. Pollak zde rozebírá předpoklady vzniku radiálních a ortogonálních modelů od de Marchiho až k Ericu Dahlbergovi, které radikálně přetvářely raně novověká města. Závěrečná kapitola *Celebrating peace* pak zdůrazňuje, jak významnou roli hrály bastionové fortifikace jako symbolická reprezentace moci v případě válečných festivit a rituálů, oslav a dvorských slavností. Bastionové pevnosti existovaly nejen v „reálné“, ale též v semi-reálné formě – jako „hračka“ králů (Ludvík XIV. nechal

postavit rozsáhlý model bastionové pevnosti ve versailleských zahradách). Byly rovněž ve zmenšené „kulisové“ podobě symboly a reprezentanty vládcova triumfu v inscenovaných představeních. V neposlední řadě Pollak také analyzuje s vojenským inženýrstvím a pevnostmi související formu triumfálního oblouku a militarizované jezdecké sochy panovníka.

Knihy Marthy A. Pollak je tak hluboce poučným obohacením pohledu na příčiny, hnací síly a průběh vývojového procesu vojenské revoluce. Jako taková představuje zajímavý příspěvek ke studiu historické sociologie války a konfliktu, zvláště ve vztahu k ranému novověku v Evropě.

Petr Wohlmuth